

In Duitsland wordt Abraham Kuyper nu pas ontdekt

Over Abraham Kuyper wordt vooral door Nederlandse en Engelstalige kerkhistorici veel gepubliceerd. Sinds kort is er ook een Duitse biografie. „Kuyper is, anders dan velen in Duitsland, niet meegegaan in een antisemitische politiek.”

Interview

Gert van Klinken

Hans-Georg Ulrichs is een kenner van het protestantisme in Duitsland. Hij werd in 1966 in Oost-Friesland geboren. Hij promoveerde op een onderzoek naar de Verlichting in het Duits-Groningse grensgebied, in 2018 volgde zijn *Habilitationsschrift*, een soort diploma om hoogleraar te kunnen worden, over gereformeerden in Duitsland in de twintigste eeuw. Hij werkt voor de Wereldraad van Kerken en is voorzitter van de Duitse Vereniging voor de geschiedenis van het gereformeerde protestantisme. De Kuyperbiografie *Abraham Kuyper als Ideologe des Calvinismus – neu gelesen* is zijn recentste boek.

Wat is uw achtergrond als kerkhistoricus?

„Als calvinist behoor ik tot een minderheid in het Duitse protestantisme, dat zoals bekend vooral gevormd is door het gedachtegoed van Maarten Luther. Zonder te overdrijven kan worden gesteld dat de *Reformierten* in de Duitse kerkgeschiedenis wel eens over het hoofd gezien worden. Daaraan probeer je dan iets te doen.”

Wat bracht u ertoe om een boek te schrijven over Abraham Kuyper?

„Mijn doel was het potentieel van de calvinistische en vooral van de neo-calvinistische kerkgeschiedenis voor het voetlicht te brengen. Via

familie van mijn moederskant is Nederland mij een beetje vertrouwd, van theologie tot literatuur en voetbal.”

„In Duitsland wordt gereformeerd vaak geassocieerd met Karl Barth (1886-1968). Hoewel ik zelf in menig opzicht ook een Barthiaan ben, meen ik dat daarop wel iets valt af te dingen. Barth heeft Kuyper kritisch bejegend, maar had veel van hem kunnen opsteken: de 'gemeene gratie', het opbouwen van levensvatbare democratische structuren, het in de samenleving staan op basis van een vrijheid die gegrond is op de soevereiniteit van God. Het calvinisme is zowel door Barth als door Kuyper bij de tijd gebracht, op een manier die mij nog steeds boeit.”

Hebben Kuypers ideeën in Duitsland invloed uitgeoefend?

„Nauwelijks, dat is nu juist het probleem! Terwijl Kuyper in zijn Stone-lezingen een model ontwierp van christelijke vrijheid, bewoog de Duitse theologie zich vooral in tegenovergestelde richting. Het gevolg was protestantisme van nationalistische snit, met een autoritaire inslag. Kuypers ideaal van soevereiniteit in eigen kring bevordert daarentegen de energie en het emanciperende vermogen van iedere groep in de samenleving, zonder dat de autonomie van andere groepen daardoor in het gedrang komt.”

Vooraf in Nederland en Amerika wordt regelmatig over Kuyper gepubliceerd. Hoe verhoudt uw boek zich tot de discussie in die landen?

Hans-Georg Ulrichs

Kuyper heeft ons nog wat te zeggen

De Duitse Kuyperbiograaf Hans-Georg Ulrichs hield vorige week via Zoom een gesprek met studenten in de Joint Bachelor Theologie van de Protestantse Theologische Universiteit en Vrije Universiteit. Dat was volgens Gert van Klinken heel boeiend: „De studenten vonden het interessant dat een Duitse auteur interesse koestert voor een Nederlands theoloog, oog heeft voor diens zwakke kanten (pole-

mist, wel erg gecharmeerd van de boeren in Zuid-Afrika, iemand die van de standpunten van anderen nog wel eens een karikatuur maakte), maar óók ziet dat Kuyper iets te zeggen zou hebben in het heden. Dat geldt in het bijzonder een in de basis van de samenleving gewortelde kerk, die vanuit die basis opereert in een democratisch bestel. Waarbij doen even belangrijk is als de theorie.”

In Nederland was Abraham Kuyper zeer invloedrijk. In 1979 werd in het gebouw van de Tweede Kamer een borstbeeld van hem onthuld, bij het honderdjarig bestaan van zijn Anti-Revolutionaire Partij. Foto: ANP

„Reflectie op Kuyper kan verfrissend werken. In ons land is hij relatief onbekend. Hij staat niet op een voetstuk, maar hoeft zich in Duitsland evenmin te verdedigen tegen beschuldigingen als zou hij de grondlegger van de Apartheid in Zuid-Afrika zijn geweest. Het heeft mij getroffen dat de Zuid-Afrikaanse predikant, politicus en anti-apartheidsactivist Allan Boesak zich 'een geestelijk erfgenaam van Kuyper' noemt.”

„Het honderdjarige jubileum van de Stone-lezingen bracht hem in 1998 onder de aandacht in Duitsland. In Noord-Amerika bestaat die fascinatie voor Kuyper al langer, ook bij meer traditionele denkers als John Witte, directeur van het Amerikaanse Center for the Study of Law and Religion. Kuyper is een theoloog van de vrijheid, ondanks

naïeve kanten die hij natuurlijk ook had. Om de potentie van zijn werk te zien moet je soms aan de historische Kuyper voorbij durven denken.”

Maar er zijn ook de problematische kanten, zoals Kuypers relatie met de Duitse theoloog en antisemiet Adolf Stoecker (1835-1909) en het moderne antisemitisme.

„Met Stoecker, die Jeroen Koch in zijn Kuyperbiografie overigens niet eens vermeldt, bestond in de jaren zeventig van de negentiende eeuw slechts weinig en kort contact. Ze hadden allebei sociale belangstelling, zochten een alternatief voor het liberalisme. Het lijkt niet moeilijk te zijn om in Kuypers werk uit die tijd anti-joodse elementen aan te wijzen. Toch is hij, anders dan velen in Duitsland en Europa, niet meegegaan in een antisemitische politiek of met het neodarwinisme.”

„De Stone-lezingen benadrukken het geworteld-zijn van het christendom in Israël. Als gereformeerde was Kuypers spiritualiteit sterk gevormd door het Oude Testament, de Heilige Schrift van Israël. Dat zijn verschillen met de conservatieve en anti-liberale theologie die toen in Duitsland overheerste. De Duitse theoloog Wilhelm Kolffhaus heeft geprobeerd om Kuyper aan Duitse lezers voor te stellen als een soort tweede Stoecker. Maar dat was hij nu juist niet! Volk of ras waren voor Kuyper niet de beslissende categorieën om een mens te beoordelen, dat was het geloof.”

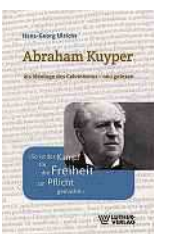
In welke opzichten heeft Kuyper ons nu nog iets te zeggen?

„Er is sprake van een creatieve paradox. Als vertegenwoordiger van de – vermeend – protestantse neo-orthodoxie plaatst hij de gereformeerden midden in de moderne maatschappij. Als – vermeend – anti-liberaal politicus helpt hij een plurale democratie op te bouwen. Ondanks zijn fouten en een soms minder gelukkig beroep op hem bij enige van zijn epigonen blijft Kuyper een creatieve denker over de betekenis van de christen-democratie in een seculariserende maatschappij. In Duitsland (en elders) wordt hernieuwd nagedacht over de functie van kerk en theologie in het publieke domein. Het is een hedendaagse discussie waarin Kuypers denkbeelden regelmatig opduiken.”

• Gert van Klinken is universitair docent Kerkgeschiedenis aan de Protestantse Theologische Universiteit

• Dit is een bewerkte versie van een interview dat eerder verscheen in het Tijdschrift voor Nederlandse Kerkgeschiedenis

• Abraham Kuyper als Ideologe des Calvinismus – neu gelesen. Hans-Georg Ulrichs. Luther Verlag. 14,95 euro

Hans-Georg Ulrichs.
Foto: REF Kirchengeschicht

Kuyper beleeft 'ware revival in China'

• Kuypers betrokkenheid inspireert nog altijd

Ede | Het gedachtegoed van Abraham Kuyper is momenteel in China populair, aldus Kathleen Ferrier, voorzitter van het Kuyper-jaar en voormalig Tweede Kamerlid voor het CDA. Ze woonde tot voor kort in Hongkong,

vanwaaruit haar man Tjeerd de Boer veel les gaf in China. „Hoe groot was onze verwondering om te zien dat Kuyper in China momenteel een ware revival beleeft. Veel mensen houden zich daar bezig met zijn gedachtegoed.”

Flamboyante alleskunner

Dat zei Ferrier vrijdag tijdens de presentatie van het boek *De zeven levens*

van Abraham Kuyper van Johan Snel, historicus en docent journalistiek aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE).

Kuyper was een „flamboyante alleskunner”, aldus Ferrier. Zij ziet zijn actuele waarde vooral in het serieus nemen van moeilijke politieke discussies in de samenleving. Sophie van Bijsterveld, hoogleraar religie, recht en samenleving aan de Rad-

boud Universiteit Nijmegen, omschreef Kuyper op die bijeenkomst als een man met een missie, gedreven door denkbeelden en geleid door beginselen.

Tomeloze energie

Ze roemt hem ook als strateeg: „Met zijn tomeloze energie wist hij een achterban te creëren, te bereiken en te mobiliseren. Zo verbond hij op een

slimme manier universiteit, kerk en politiek.” De praktische maatschappelijke betrokkenheid van Kuyper vindt van Bijsterveld aansprekend: „Het is van groot belang dat juist de maatschappij- en geesteswetenschappen de aansluiting met de samenleving zoeken en hun inzichten ook buiten de strikt wetenschappelijke tijdschriften vruchtbaar laten zijn voor de samenleving.”